

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ประเทศไทยมีการทำการเกษตรมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยภาคเกษตรของประเทศไทยมีความได้เปรียบกว่าหลายๆ ประเทศ ทั้งในเรื่องของสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมกับการทำการเกษตร รวมไปถึงทักษะและความชำนาญของเกษตรกร ทำให้ประเทศไทยสามารถผลิตและส่งสินค้าเกษตรออกไปขายยังต่างประเทศ สร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันการแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศดำเนินไปอย่างเข้มข้น รวมไปถึงปัญหาการชะลอตัวทางเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้า ส่งผลให้กำลังซื้อผลผลิตลดลง และผลดังกล่าวส่งผลกระทบต่อรายได้ของเกษตรกรโดยตรง และนอกจากปัญหาจากปัจจัยภายนอกประเทศแล้ว เกษตรกรไทยยังต้องประสบกับปัญหาทั้งด้านการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตร ทำให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่หลักในการดูแลช่วยเหลือเกษตรกรเร่งดำเนินนโยบายด้านการปฏิรูปการเกษตรของประเทศไทย เพื่อให้ประชาชนภาคเกษตรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และหนึ่งในการดำเนินนโยบายที่สำคัญคือ การบริหารจัดการพื้นที่เกษตรกรรม (Zoning) เพื่อเป็นการปรับโครงสร้างการผลิตสินค้าเกษตรให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตสินค้าเกษตร ลดต้นทุนที่ใช้ในการผลิต และเพิ่มโอกาสในการแข่งขันให้กับเกษตรกรไทย การดำเนินนโยบายดังกล่าวสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชที่มีความเหมาะสมกับพื้นที่ของตน และการส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรที่ทำการเพาะปลูกพืชชนิดเดียวกันในพื้นที่ใกล้เคียงกันในรูปแบบของเกษตรแปลงใหญ่ (กมลรัตน์ ธีระพงษ์, 2560 : หน้า 2561)

มังคุดจัดเป็นไม้ผลเศรษฐกิจหลักของประเทศไทย โดยไทยเป็นผู้ส่งออกรายใหญ่ของโลกที่มีส่วนแบ่งการตลาดถึงร้อยละ 80.00 ของตลาดโลก ซึ่งปี 2559 มีพื้นที่เก็บเกี่ยว 415,020.00 ไร่ มีปริมาณผลผลิต 178.69 ล้านตัน และมีมูลค่า 4,349.76 ล้านบาท ประเทศคู่ค้าที่สำคัญ ได้แก่ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน เวียดนาม ฮองกง ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา กัมพูชา และเกาหลีใต้ เป็นต้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2559) ปัญหาของการผลิตมังคุดที่พบทั่วไป คือ สภาพอากาศที่แปรปรวน ส่งผลให้มังคุดไม่ค่อยออกดอกหรือออกดอกช้า ปัญหาด้านแรงงานในกระบวนการเก็บเกี่ยว และกระบวนการหลังการเก็บเกี่ยวเกิดการล่าช้า ทำให้มังคุดสุกมากเกินไป หรือผิวมีสีดำ จึงไม่สามารถส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศ รวมถึงปัญหาที่ประเทศไทยยังไม่มีแผนยุทธศาสตร์เพื่อการแข่งขัน และการสนับสนุนใช้

ระบบการเกษตรที่ดีที่เหมาะสม (Good Agricultural Practice; GAP) อย่างเป็นทางการในสินค้าเกษตร จึงทำให้คุณภาพผลผลิตไม่ได้มาตรฐานเวทีแข่งขัน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2557: หน้า 4)

นอกจากนี้ เกษตรกรประสบปัญหาในเรื่องการผลิตและการจำหน่ายสินค้าเกษตร ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญต่อการสร้างโอกาสทางธุรกิจให้กับเกษตรกร เช่น ปัญหาด้านต้นทุนการผลิต ค่าจ้างแรงงานด้านการเกษตร ปัญหาการขาดอำนาจต่อรองของเกษตรกรตลอดกระบวนการผลิต การจัดการห่วงโซ่อุปทาน และปัญหาด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้และเทคโนโลยีที่ไม่ทั่วถึง เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงได้กำหนดนโยบายเรื่องระบบการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ โดยรวมพื้นที่การผลิตเป็นแปลงขนาดใหญ่ ผลักดันให้เกษตรกรรวมกลุ่มในการผลิต และมีการบริหารจัดการร่วมกันเพื่อร่วมกันจัดหาปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพ ราคาเป็นธรรม เพื่อลดต้นทุนเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ตลอดจนการจัดการด้านการตลาดโดยหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุน และอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2560)

ระบบแบบแปลงใหญ่ เป็นที่มุ่งปรับเปลี่ยนระบบการส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่ขนาดใหญ่ เพื่อช่วยลดต้นทุนการผลิตของเกษตรกรรายย่อยมาสู่การรวมกลุ่มที่สามารถใช้เครื่องมือเครื่องจักรกลช่วยในการผลิตและเข้าถึงเทคโนโลยีได้มากขึ้น มีความสามารถในการจัดการการผลิตอย่างมืออาชีพ ทำให้คุณภาพสินค้าได้มาตรฐานเท่าเทียมกัน สามารถเข้าถึงการตลาดและมีอำนาจต่อรองทางการตลาดสูงขึ้น ต้นแบบของการส่งเสริมการเกษตรรูปแบบใหม่เป็นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาครัฐเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกษตรกร และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสู่การพัฒนาขยายผลเกิดเป็นแปลงใหญ่ เพื่อการพัฒนาระบบการผลิต นำไปสู่การลดต้นทุน เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตที่สามารถเป็นฐานการผลิตมังคุดที่เข้มแข็งและมั่นคงอย่างยั่งยืน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2560) สำหรับจังหวัดจันทบุรี เริ่มโครงการเกษตรแปลงใหญ่ตั้งแต่ปี 2559 จนถึงปัจจุบัน มีเกษตรแปลงใหญ่รวม 17 แปลง เกษตรกร 985 ราย พื้นที่รวม 7,993 ไร่ ครอบคลุมทั้งพืช ประมง ปศุสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นทุเรียน มังคุด ลองกอง ลำไย ฝรั่ง พารา กล้วยเนเปียร์ กุ้งขาว และโคนม โดยแต่ละแปลงจะมีผลสำเร็จเป็นรูปธรรมต่างกัน เช่น การปรับลดต้นทุน การเพิ่มผลผลิต และที่เห็นเด่นชัดขณะนี้ คือ มังคุดสำเร็จด้านการตลาด โดยเฉพาะมังคุดแปลงใหญ่เขาคิชฌกูฏ พัฒนาเรื่องตลาดด้วยการใช้ระบบประมูล ไม่ใช่การเหมาสวน หรือขายผลผลิตให้พ่อค้ารายใดรายหนึ่ง ถือเป็นโมเดลสำคัญของการทำแปลงใหญ่มังคุดในจันทบุรี

สำหรับมังคุดแปลงใหญ่เขาคิชฌกูฏปัจจุบันมีสมาชิก 31 คน พื้นที่รวม 311 ไร่ โดยจากเดิมที่เกษตรกรทำมังคุดคุณภาพได้ร้อยละ 60 เมื่อรวมทำเกษตรแปลงใหญ่ทำให้มีคุณภาพเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 83 แต่ละสวนจะมีมังคุด 4-6 รุ่น มีการจดทะเบียนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนแปลงใหญ่มังคุดเขาคิชฌกูฏ

เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2559 ที่ผ่านมา โดยคณะกรรมการและสมาชิกจัดระดมหุ้น ราคาหุ้นละ 500 บาท เพื่อใช้ในการบริหารงานร่วมกัน ปัจจุบันมีจำนวน 28 หุ้นซึ่งความสำเร็จที่เกิดขึ้นทำให้แปลงใหญ่มังคุดเขาคิชฌกูฏกลายเป็นแหล่งสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรรายอื่น แต่ทว่าการรวมกลุ่มแปลงใหญ่มังคุดยังไม่เข้มแข็งเท่าที่ควร เนื่องจากประสบปัญหาด้านต่างๆ อาทิ วัฒนธรรมในการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการ และผู้นำไม่เข้มแข็ง เป็นต้น หากเกษตรกรสามารถรวมกลุ่มได้อย่างเข้มแข็งนับเป็นแนวทางสำคัญต่อการพัฒนาการเกษตรและเป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน เพราะการรวมตัวกันจะเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรอง ทั้งในด้านการผลิตและการตลาด นอกจากนี้ยังนำมาซึ่งความร่วมมือกันของหมู่คณะในการหนุนช่วยซึ่งกันและกัน การพัฒนาระบบการทำงานเป็นกลุ่ม การวางแผนการจัดการเอื้อประโยชน์ต่อการหาแหล่งเงินทุนและการสนับสนุนจากภายนอก (สมบัติ ตงเต้า และคณะ, 2555)

จากเหตุผลที่กล่าวมาเบื้องต้น ทำให้ผู้วิจัยเห็นความสำคัญของกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมังคุดแบบระบบแปลงใหญ่ อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี เพื่อนำไปสู่แนวทางการส่งเสริมการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมังคุดแบบแปลงใหญ่ ซึ่งการศึกษาจะได้ประโยชน์ต่อการสร้างโอกาสทางธุรกิจ และรายได้ที่มั่นคงให้กับเกษตรกร รวมทั้งสามารถเป็นฐานสังคมแห่งการเรียนรู้ให้กับชาวสวนผลไม้อื่นได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานและการบริหารจัดการของกลุ่มผู้ผลิตมังคุดแบบแปลงใหญ่ อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในกระบวนการดำเนินงานของกลุ่มผู้ผลิตมังคุดแบบแปลงใหญ่ อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
3. เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมังคุดแบบแปลงใหญ่ อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
4. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมังคุดแบบแปลงใหญ่ อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ของการวิจัย

1. กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมังคุดแบบแปลงใหญ่ อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี ใช้เป็นแนวทางในการเสริมสร้างกลุ่มเกษตรกรให้เข้มแข็งมากขึ้น ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม ความเข้มแข็งของผู้นำกลุ่ม และการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้านต่างๆ ให้สามารถตอบสนองต่อการดำเนินงานตามนโยบายการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถยกระดับ
2. ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำข้อมูลมาใช้เป็นแนวทางในการวางแผนงาน โครงการส่งเสริมการเกษตรในรูปแบบแปลงใหญ่ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมการดำเนินงานในพื้นที่
3. เป็นข้อมูลที่ใช้เผยแพร่ให้แก่ผู้สนใจนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินงานโครงการต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษานี้ใช้รูปแบบงานวิจัยแบบผสม (Mix Method Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งขอบเขตการวิจัยประกอบด้วย

1. ขอบเขตด้านประชากร คือ กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมังคุดแบบแปลงใหญ่ อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี จำนวน 31 คน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่สนใจศึกษานี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มตัวอย่างสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมังคุดแปลงใหญ่ศิษฏ 76 คน ใช้วิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และ 2) กลุ่มตัวอย่างสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ จำนวน 10 คน ซึ่งประกอบด้วย ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมังคุดแปลงใหญ่ศิษฏ รองประธานกลุ่มฯ ที่ปรึกษาคณะกรรมการกลุ่มฯ สมาชิกกลุ่มฯ เกษตรอำเภอเขาคิชฌกูฏ และนายกเทศมนตรีตำบลชากไทย อำเภอเขาคิชฌกูฏ
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับองค์การเกษตร แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการองค์การเกษตร แนวคิดเกี่ยวกับการรวมกลุ่มในงานส่งเสริมการเกษตร แนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม และนโยบายและแนวทางการดำเนินการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่
3. ขอบเขตด้านพื้นที่ ซึ่งพื้นที่ที่ศึกษานี้ คือ อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี
4. ขอบเขตด้านระยะเวลา ใช้ระยะเวลาในการทำวิจัยทั้งสิ้น 9 เดือน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2562 - เดือนตุลาคม 2562

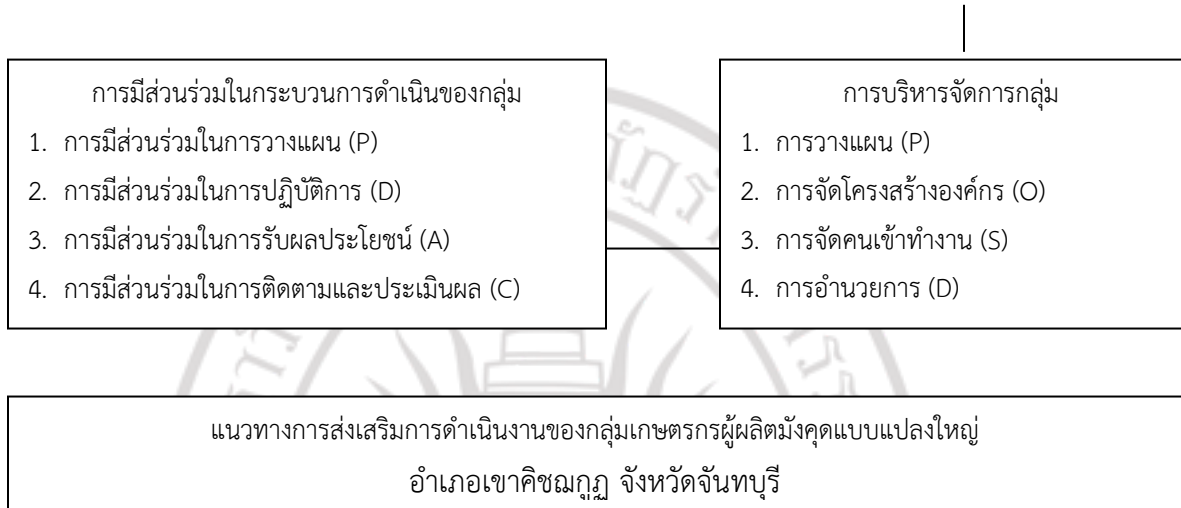
นิยามศัพท์เฉพาะ

1. เกษตรแปลงใหญ่มังคุด หมายถึง การส่งเสริมให้เกษตรกรผู้ผลิตมังคุดในพื้นที่อำเภอเขาคิชฌกูฏร่วมกลุ่มการผลิตและบริหารจัดการร่วมกัน ตลอดจนการจัดการด้านการตลาด เพื่อลดต้นทุนเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพิ่มโอกาสในการแข่งขัน โดยมีหน่วยงานภาครัฐและภาคีที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวก โดยขนาดพื้นที่ที่เหมาะสมตามหลักการของแปลงใหญ่ คือ ปลูกมังคุดไม่น้อยกว่า 300 ไร่ และเกษตรกรไม่น้อยกว่า 30 คน
2. การสร้างความเข้มแข็ง หมายถึง การกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมังคุดระบบแปลงใหญ่ อำเภอเขาคิชฌกูฏร่วมคิดร่วมกันทำ และมีการเรียนรู้ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว
3. การบริหารจัดการกลุ่ม หมายถึง การบริหารกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมังคุดแบบแปลงใหญ่ อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรีในด้านต่างๆ ดังนี้ การวางแผน การจัดโครงสร้างองค์กร การจัดคนเข้าทำงาน การอำนวยความสะดวก และการควบคุม
4. การมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินของกลุ่ม หมายถึง การที่กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมังคุดระบบแปลงใหญ่ อำเภอเขาคิชฌกูฏเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้อง ร่วมมือ ร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมในด้านต่างๆ คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล
5. กลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมังคุด หมายถึง กลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวของเกษตรกรผู้ผลิตมังคุดแบบระบบแปลงใหญ่ อำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี โดยได้ผลึกกำลังความคิด กำลังกาย และกำลังทรัพย์เพื่อดำเนินงานกลุ่มร่วมกันให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้
6. แนวทางการส่งเสริม หมายถึง แนวทางการบริหารจัดการด้านต่างๆ ของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมังคุดแบบแปลงใหญ่ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น และเอื้อต่อการมีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มแบบแปลงใหญ่

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

สภาพการดำเนินงานกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตมังคุด
อำเภอแกลงใหญ่

การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ
อุปสรรคด้วย SWOT Analysis

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวความคิดในการวิจัย